

Friskolors drivkraft: samhällsvinst eller företagsvinst?

*En analys av olika huvudmäns skolor
i den offentliga statistiken*

IdéburnaSkolors
RIKSFÖRBUND

Sveriges
Lärare

Innehåll

Förord.....	3
Sammanfattning och slutsatser.....	4
Undersökningens huvudresultat	4
Bakgrund.....	5
Förändringar över tid	6
Syfte med undersökningen	6
Undersökning	7
Juridisk form, regional placering och elevers bakgrund	7
Skolans betydelse för elevernas trygghet	12
Metodbeskrivning	19
Referenser	22

Förord

Ända sedan valfrihets- och friskolereformerna på 1990-talet har det förts en debatt om dess effekter på skolsystemet. Åsikterna har gått isär. Det finns de som menat att systemet fungerar väl och att inga förändringar behövs. Det finns också de som menat att systemet helt bör avskaffas. Under våren 2025 presenteras statliga utredningar som kommer föreslå reformer som har påverkan på skolsystemet i allmänhet och friskolesystemet i synnerhet. Det gäller framför allt *Utredningen om vinst i skolan* (U 2022:08) och *Utredningen om en nationell skolpengsnorm för ökad likvärdighet* (U 2023:05).

Vår gemensamma uppfattning – Idéburna Skolors Riksförbund och Sveriges Lärare – är att friskolor har en roll att fylla i det svenska skolväsendet. Det finns viktiga värden som friskolor kan bidra med till skolväsendet. Det kan till exempel gälla att erbjuda utbildning inom en viss pedagogisk inriktning, i driftsformer som medger en större brukarmedverkan, eller att erbjuda utbildning på platser där kommuner valt att inte bedriva skolverksamhet. För oss är den avgörande frågan att elevernas behov utgör själva motivet och drivkraften för att starta och driva en skola, inte att göra vinst.

Tillsammans menar vi att dagens sätt att styra och finansiera skolväsendet har gett upphov till en rad negativa konsekvenser. I debatten benämns detta ofta som "marknadsskolan".

Problemet med "marknadiseringen" av skolväsendet är större än att endast gälla frågan om friskolor eller vinstuttag. En del i den utveckling vi har sett sedan 1990-talet har drivits av långtgående individualiseringskrav i utbildningen, vilket manifesterats i läroplansutvecklingen från 1960-talet fram till idag. Parat med en ökad juridifiering av skolan har detta skapat en press på att möta långtgående individuella preferenser och önskemål som snarare än att bidra positivt riskerar att gå ut över hela gruppen elevers bästa. Tillsammans med konkurrensen om eleverna, skolpengens per-capita-utformning, betygssystemets avsaknad av nationell normering, bristen på insyn, långtgående resultatstyrning, krav på mätbarhet och en slags resultathets har det skapats en häxbrygd.

I friskoledebatten florerar många spekulationer och myter om skolor med olika huvudmän. Syftet med den här rapporten är att genom analys av offentlig statistik försöka undersöka och klargöra hur det ligger till med ett antal av dessa. Vi undersöker bland annat vilka skillnader som finns mellan vinstutdelande, icke vinstutdelande och kommunala grundskolor, var i landet de finns, hur stora de är, vilka elever de tar emot och graden av behöriga lärare.

Vår avsikt är att undersöka vilken funktion friskolor har i skolväsendet och hur drivkrafterna påverkar mervärden från friskolor. Vägen bort från marknadsskolan handlar om mer än enbart vinstregleringar. Det krävs ett skolväsende som sätter utbildningen, undervisningen, eleverna och lärarna i centrum.

Håkan Wiclander

Ordförande Idéburna Skolors Riksförbund

Anna Olskog

Förbundsordförande Sveriges Lärare

Sammanfattning och slutsatser

Idéburna Skolors Riksförbund och Sveriges Lärare har genom officiell statistik från Skolverket och Skolinspektionen undersökt vilka skillnader som föreligger mellan fristående och kommunala skolor. De fristående skolorna har i sin tur delats in i kategorierna vinstutdelande respektive icke-vinstutdelande, för att undersöka om det föreligger skillnader mellan dessa grupper av skolor. Undersökningen beskriver exempelvis var i landet olika skolor finns, hur stora de är, vilka elever och lärare de har samt elevernas trygghet.

Undersökningens huvudresultat

- **Icke vinstutdelande skolor tar ett stort regionalt ansvar i landsbygdskommuner.** Av alla skolor i landsbygdskommuner i årskurs 6 hade icke vinstutdelande skolor representation i 35 procent av kommunerna. Motsvarande andel för vinstutdelande skolor var 17 procent.
- **Vinstutdelande skolor har en högre andel skolor belägna i områden med socio-ekonomiskt goda förutsättningar.** Av vinstutdelande skolor i årskurs 9 var 70 procent belägna i socioekonomiskt goda eller mycket goda områden. Motsvarande andel för icke vinstutdelande skolor var 63 procent respektive 56 procent för kommunala skolor.
- **Elevernas trygghet är högre på icke vinstutdelande och kommunala skolor.** I årskurs 5 var tryggheten signifikant högre i icke vinstutdelande skolor och kommunala skolor, i jämförelse med vinstutdelande skolor. I årskurs 8 var tryggheten i genomsnitt högre i kommunala skolor i jämförelse med vinstutdelande skolor.
- **Icke vinstutdelande skolor har mindre skolor (sett till antal elever) och högre lärartäthet,** i jämförelse med både vinstutdelande och kommunala skolor. Vinstutdelande skolor hade i genomsnitt 1,5 elever fler per lärare i både årskurs 6 och 9, och i årskurs 6 hade kommunala skolor 0,6 fler elever per lärare än icke vinstutdelande.
- Regressionsanalyser för resultat på nationella prov och elevernas trygghet visar följande:
 - Att andelen personal med pedagogisk högskoleutbildning och elevernas trygghet har positiv effekt på provresultaten.** Störst påverkan har föräldrarnas utbildningsnivå. I årskurs 9 har fristående och icke vinstutdelande skolor en signifikant positiv effekt på resultaten.
 - Att elevernas trygghet påverkas positivt av andelen personal med pedagogisk högskoleutbildning.** I årskurs 5 minskar tryggheten med skolans storlek och vinstutdelande skolor har en signifikant negativ effekt på tryggheten. I årskurs 8 ökar tryggheten med lärartätheten.

Sammantaget visar dessa analyser att lärarbehörighet och elevtrygghet är viktiga faktorer för elevers skolresultat och måste därför vara prioriterade områden för huvudmän. Idéburna Skolors Riksförbund och Sveriges Lärare är överens om att huvudmäns olika drivkrafter och motiv för verksamheten har betydelse. Vi behöver ett skolväsende med huvudmän som sätter utbildningen, undervisningen, eleverna och lärarna i centrum.

Bakgrund

Friskolereformen genomfördes av Bildt-regeringen under tidigt 1990-tal. Frågan om andra driftsformer för förskolor och skolor hade varit aktuell dessförinnan, kanske i synnerhet under den så kallade "Pysslingen-debatten" under 1980-talet. Denna debatt handlade om huruvida privatägda förskolor skulle tillåtas få statliga bidrag, något som Socialdemokraterna under statsminister Olof Palme motsatte sig eftersom de ansåg att det hotade den offentliga välfärdsmodellen (Larsson & Westberg, 2022; Klason, 2007).

Friskolereformen uppstod inte i ett vakuum, utan var en del i en större internationell trend gällande avreglering, konkurrensutsättning och ökad resultatstyrning av offentlig sektor. För att tillfullo förstå den svenska friskolereformen och dess kommande effekter är det därför viktigt att också förstå hur skolväsendet avreglerades och dess styrning förändrades före, samtidigt och efter friskolereformen. Fröet till friskolereformen planterades i en mylla där den kunde växa tämligen fritt och vilt (Bäckström & Isaksson, 2022).

Motiven för att genomföra dessa förändringar var flera, men ett antal centrala bevekelsegrunder kan urskiljas. De innefattar ökad valfrihet för elever och föräldrar, förbättrad kvalitet i utbildningen genom ökad konkurrens och därigenom ökad effektivitet. Resultatbilderna i forskningen är i viss mån splittrade. I och med att friskolereformen också genomfördes samtidigt som flera andra stora skolreformer är det kroniskt svårt att isolera effekten av just friskolereformen (Holmlund et al, 2014).

Sammantaget tycks konkurrensutsättningen inte ha varit en mirakelmedicin för skolväsendets kvalitet (Hartman, 2011). Avseende kvalitet och resultat tycks det på det stora hela ha inneburit antingen status quo, utan resultatförbättringar (Wondratschek, Edmark & Frölich, 2013), alternativt vissa små positiva effekter för vissa elever (Böhlmark & Lindahl, 2012). Det är dock svårt att fastställa om en sådan effekt är reell i meningen att dessa elever faktiskt har bättre kunskaper, eller om det är ett utslag för ökad betygsinflation (Wikström & Wikström, 2005; Vlachos, 2010; Skolverket & Universitetskanslersämbetet, 2024).

Det går att belägga vissa andra effekter som friskolereformen har haft. Bland annat har det fria skolvalet bidragit till en ökad skolsegregation. Ökningen drivs i huvudsak av ökad boendesegregation, men det fria skolvalet har lämnat ett visst bidrag därutöver (Holmlund et al, 2014). Friskolereformens bidrag till den ökade skolsegregationen beror dels på vilka elever som söker sig till vilka skolor (Holmlund et al, 2014; Andersson, Malmberg & Östh, 2012; Trumberg, 2011), dels var friskolor väljer att etablera sig (Angelov & Edmark, 2016). Friskolereformen har också haft vissa positiva effekter på lärarnas löneutveckling på de platser där konkurrensen om behöriga lärare har ökat. Effekten tycks ha varit störst för lärare i matematik och naturvetenskap (Hensvik, 2010). Sveriges Lärares egna analyser tyder på att denna effekt främst drivs av att kommunala skolor tenderar att höja lönerna för att attrahera behöriga lärare.

Som nämnts utgör valfrihets- och friskolereformerna under 1990-talet en del av en större reformperiod av svenskt skolväsende (Larsson, 2011), en period under vilken det "marknadsiserade" skolväsendet med en mer kundorienterad syn på elev och vårdnadshavare växte fram (Sveriges Lärare, 2023). Detta skifte noterades tidigt i forskningen. Redan år 1996 påpekade Tomas Englund att reformerna hade inneburit ett skifte i synen på utbildning från "public good" till "private good" (Englund, 1996) och andra forskare har också studerat vad detta har inneburit för lärarrollen, både avseende villkor, professionell frihet och synen på tjänstemannarollen i det

allmännas tjänst (Fredriksson, 2010; Stenlås, 2009; Ringarp, 2011). Det är dock viktigt att påpeka att detta inte ensamt skapats av friskolereformen. Synen på individen, dess rätt till behovstillsfredsställelse, nöjdhet och ansvarsutkrävande vid brister har i minst lika hög grad påverkats av de långtgående individualiseringssträvandena i läroplanerna (Vinterek, 2006) och den ökade juridifieringen av skolan med fokus på individens rättigheter (Fransson, 2016; Ryffé, 2019).

Förändringar över tid

Friskolornas etablering betydde initialt olika saker för olika skolformer. I grundskolan etablerades tidigt en fördelning som innebar att de fristående skolorna i större utsträckning attraherade elever med högre socioekonomisk status än deras kommunala motsvarigheter, medan det motsatta skedde i gymnasieskolan. Detta berodde i huvudsak på att enskilda huvudmän för gymnasieskolor i stor utsträckning inriktade sig på att ge yrkesutbildningar (Edmark, Haelermans & Hussain, 2025).

Över tid har det skett vissa förändringar i det fria skolvalets påverkan på hur eleverna fördelar sig på olika skolor. De tidigare förbunden Lärarförbundet, Lärarnas Riksförbund och Sveriges Skolledarförbund publicerade år 2022 en promemoria i vilken skolsegregationens utveckling i grundskolan undersöktes för åren 2011–2021 med hjälp av Skolverkets officiella statistik. Undersökningen visade att det fortfarande fanns en stor skillnad i fristående respektive kommunala skolors elevsammansättning. År 2021 uppgick skillnaden i föräldrarnas utbildningsnivå till 75 procent av en standardavvikelse och andel nyinvandrade elever till 74 procent av en standardavvikelse.¹ Undersökningen visade dock att över tid hade skillnaderna mellan fristående och kommunala skolor minskat något. Den ökning av skolsegregationen som hade skett under perioden drevs i stället av ökade skillnader inom huvudmannakategorierna. Annorlunda uttryckt drevs alltså den ökade skolsegregationen under den undersökta perioden i huvudsak av ökade skillnader mellan till exempel kommunala skolor, medan skillnaderna mellan kommunala och fristående skolor snarare minskade något, vilket återigen pekar mot boendesegregationens betydelse.

Syfte med undersökningen

Syftet med föreliggande undersökning är att genom statistik från Skolverket och Skolinspektionen undersöka vilka skillnader som idag föreligger mellan fristående och kommunala skolor. Vi undersöker till exempel var i landet olika skolor finns, hur stora de är, vilka elever och lärare de har samt elevernas trygghet. De fristående skolorna delar vi också in i kategorierna vinstutdelande respektive icke-vinstutdelande för att undersöka om det föreligger skillnader mellan dessa grupper av skolor. Detta gör vi genom att gruppera skolenheter efter juridisk form som framgår skolenhetsregistret. Våra metoder beskrivs utförligt i slutet av rapporten.

¹ För att skillnader ska vara jämförbara mellan olika variabler och kunna sättas i relation till en "storhet" standardiseras skillnaden i undersökningen. Detta gjordes genom att differensen mellan genomsnittet för kommunala respektive fristående skolor dividerades med standardavvikelsen för berört mått. Ett värde om 0,74 motsvarar således 74 % av standardavvikelsen för hela gruppen skolor, oavsett huvudman. Detta är den metod som John Hattie använde i metastudien "Visible Learning" (2008). I denna studie anger han som referens att en elev i genomsnitt förbättrar sina kunskaper med 40 % av en standardavvikelse per läsår.

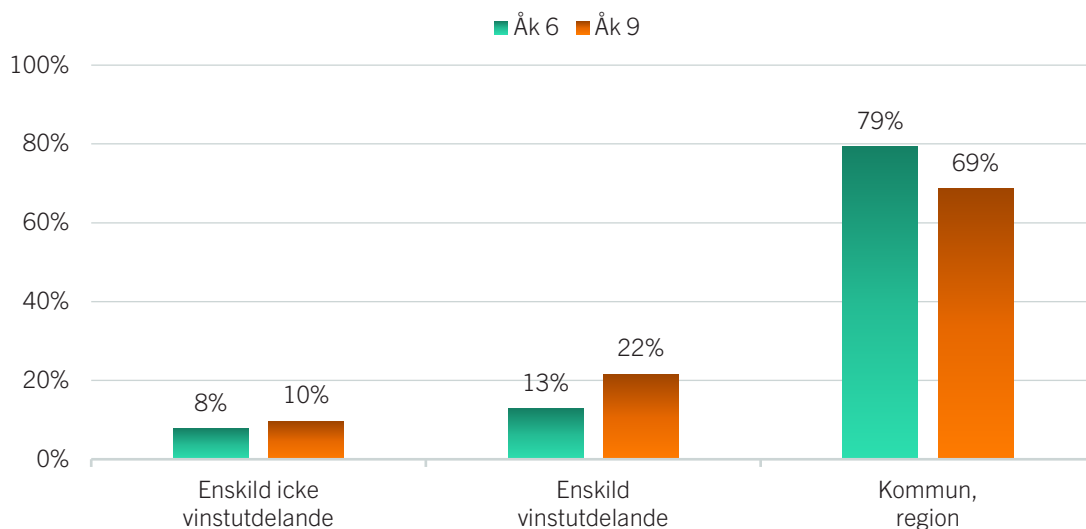
Undersökning

Underlaget till detta avsnitt utgörs av officiell statistik och register avseende grundskolan från flera olika källor: Skolverket, Skolinspektionen och Statistikmyndigheten SCB. Analysen baseras på data från åren 2022 och 2023. I majoriteten av diagrammen redovisas resultaten för årskurs 6 respektive årskurs 9. Eftersom vissa skolor sträcker sig över flera årskurser, förekommer dessa skolor i båda redovisningsgrupperna. Mer information om källor, beräkningar och avgränsningar finns i metodavsnittet.

Juridisk form, regional placering och elevers bakgrund

Analysen i detta avsnitt utgår från de sammanlagt närmare 4 700 grundskolor som finns det senaste skolenhetsregistret, varav strax över 3 900 hade elever i årskurs 6–9. Antalet skolor med elever i årskurs sex uppgick till 2 169 skolor, 558 skolor med elever i årskurs 9 samt 1 192 skolor med elever i både årskurs 6 och 9. Närmare 80 procent av alla skolor med elever i årskurs 6 hade kommunal/regional huvudman. Strax under en tiondel av skolorna i årskurs 6 var fristående icke vinstutdelande och 13 procent var vinstutdelande skolor. I årskurs 9 var 22 procent av skolorna vinstutdelande, och närmare 70 procent var kommunala eller regionala skolor. Sammantaget innebär det att närmare fyra av tio fristående skolor i årskurs 6 var icke vinstutdelande och i årskurs 9 var motsvarande andel tre av tio.

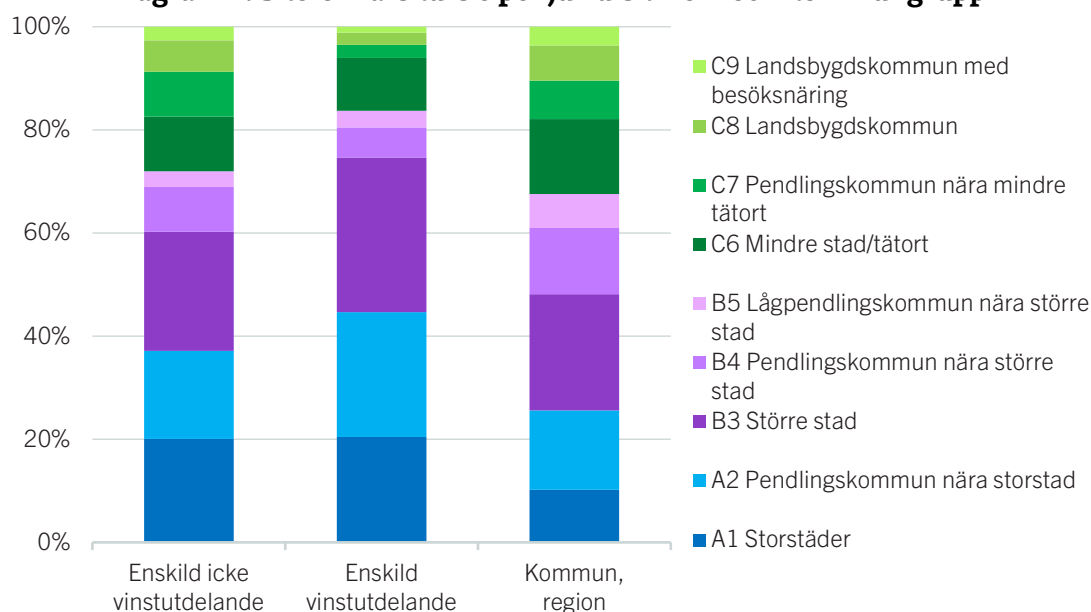
Diagram 1. Fördelning av skolor per juridisk form

I diagram 2–3 framgår skolornas fördelning efter deras regionala placering i enlighet med SKR:s kommungruppsindelning. Omkring fyra av tio fristående skolor i årskurs 6 tillhörde kommungruppen *storstäder och storstadsnära kommuner*, vilket är en dubbelt så hög andel jämfört med fördelningen av kommunala skolor. Fördelningen av *större städer och kommuner nära större stad* var relativt likartad oavsett juridisk form, mellan 35 och 42 procent tillhörde dessa kommungrupper. 16 procent av vinstutdelande skolor var placerade i *mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner*, varav majoriteten låg i mindre städer/tätorter (C6). I icke vinstutdelande skolor var andelen placerade i *mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner* 28 procent, varav majoriteten var belägna i landsbygdskommuner (C7–C9). Fördelningen påminner om kommunala

skolors fördelning där 32 procent återfanns i *mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner*. Av alla landsbygdskommuner (C7–C9) i årskurs 6 hade icke vinstutdelande skolor representation i 35 procent av kommunerna. Motsvarande andel för vinstutdelande skolor var 17 procent.

Diagram 2. Skolor i årskurs 6 per juridisk form och kommungrupp

I årskurs 9 var omkring hälften av fristående skolor placerade i kommungruppen storstäder och storstadsnära kommuner, vilket är 20 procentenheter mer än fördelningen av kommunala skolor. Icke vinstutdelande skolor hade en något lägre andel fördelade i större städer och kommuner nära större stad i jämförelse med övriga juridiska former. Dubbelt så många kommunala skolor var placerade i mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner (27 procent) i jämförelse med fristående skolor. Däremot var skillnaderna inom denna kommungrupp stora mellan icke vinstutdelande och vinstutdelande skolor. De vinstutdelande skolorna var i huvudsak belägna i mindre städer/tätorter, medan icke vinstutdelande hade en större spännvidd över alla kommuntyper inom denna kommungrupp.

Diagram 3. Skolor i årskurs 9 per juridisk form och kommungrupp

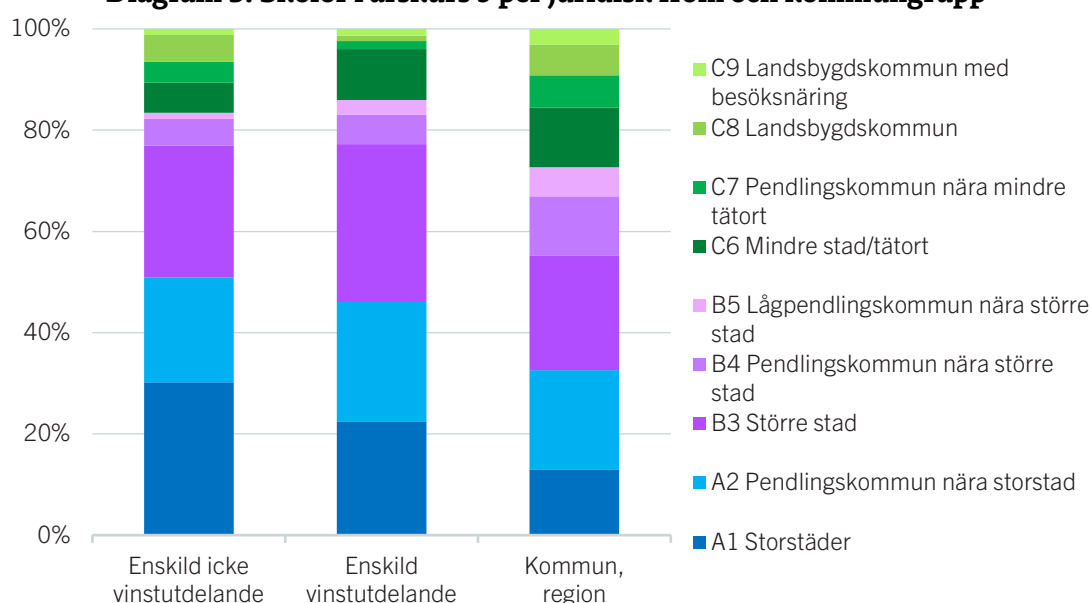

Diagram 4. Fördelning av fristående skolor i årskurs 6

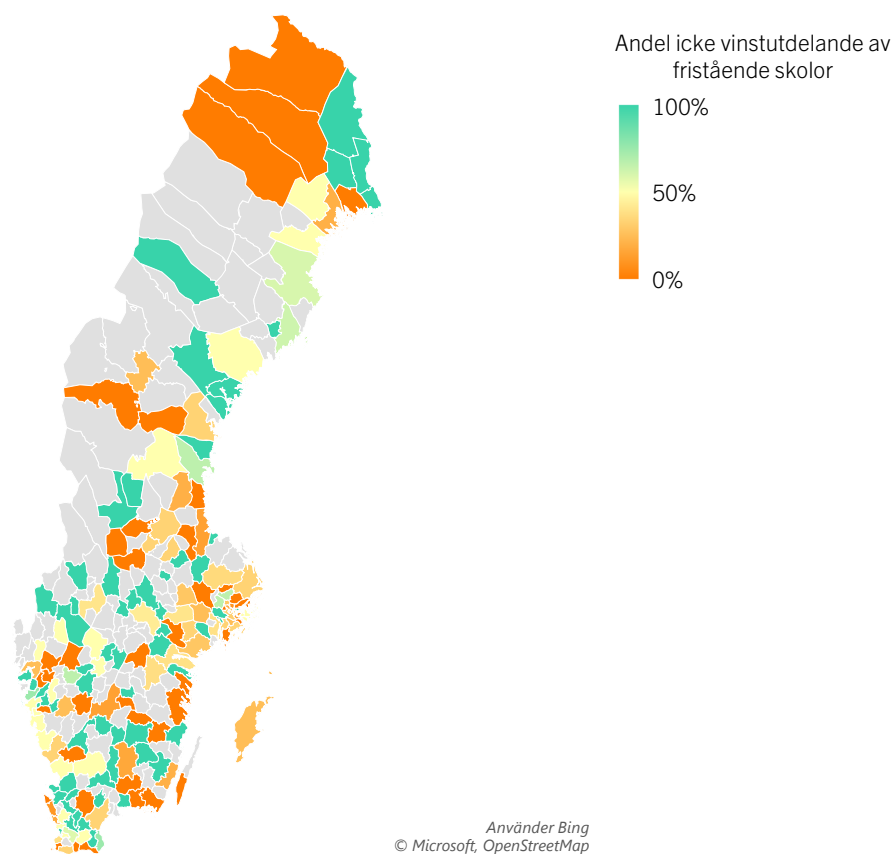
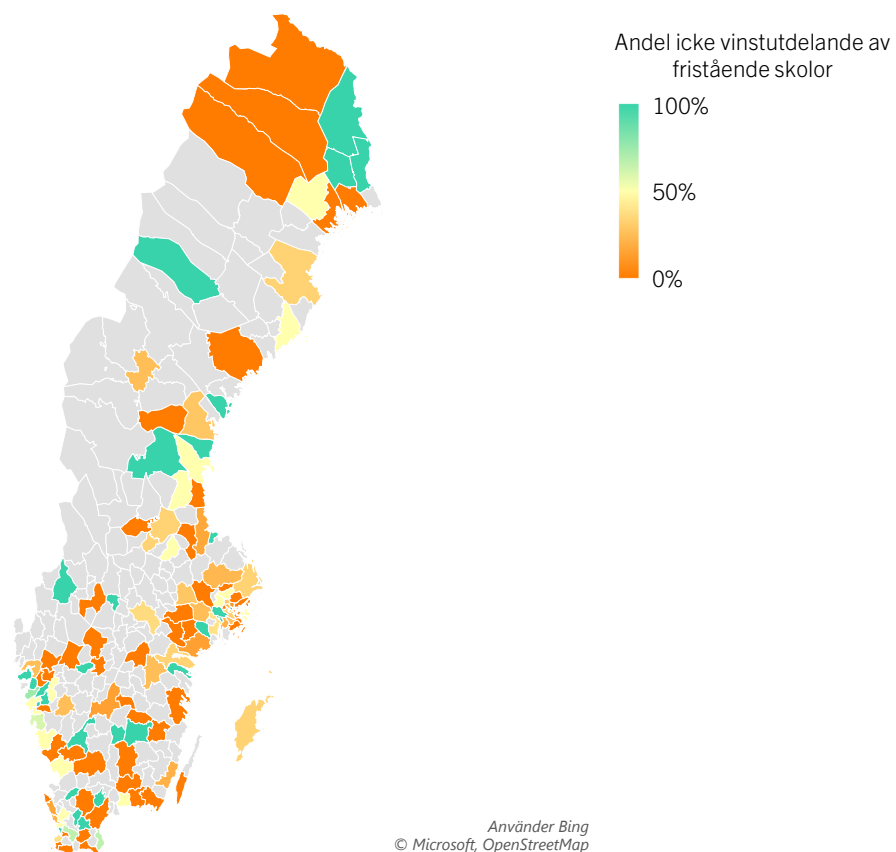

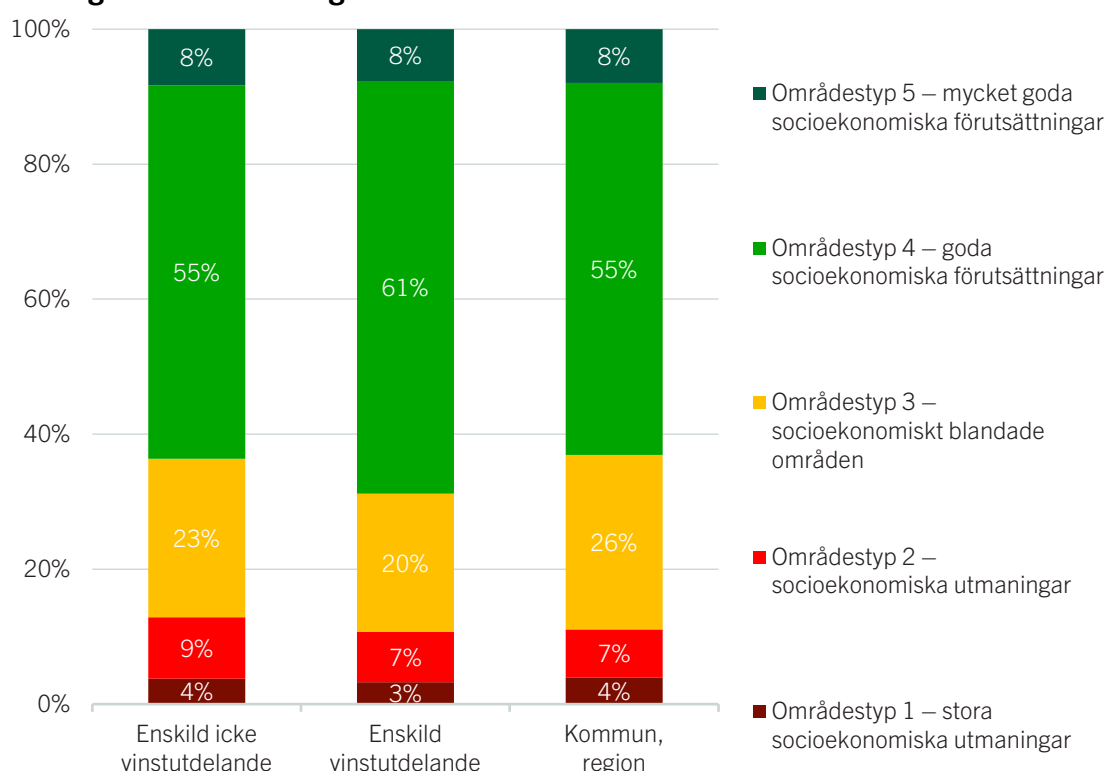
Diagram 5. Fördelning av fristående skolor i årskurs 9

I diagram 4 och 5 framgår den regionala spridningen av fristående skolor i årskurs 6 respektive årskurs 9. Grönt innebär att förekomsten av icke vinstutdelande skolor var mer än 50 procent och orange innebär att vinstutdelande skolor var majoritet i den kommunen. Gul färg innebär att de var jämnt fördelade och grått betyder att kommunen endast hade kommunala skolor. Kartorna synliggör att fristående skolor tillför en regional spridning, framför allt i årskurs 6. I årskurs 9 framkommer en dominans av vinstutdelande skolor runt storstäderna, även om det finns en viss regional spridning även där.

Utifrån skolornas besöksadress kan vi fastställa vilken typ av socioekonomiskt område skolorna var belägna i. Av diagram 6 framgår att strax över en tiondel av alla grundskolor i årskurs 6 låg i områden som har socioekonomiska utmaningar. 69 procent av fristående vinstutdelande skolor var belägna i områden med goda eller mycket goda socioekonomiska förutsättningar, vilket är 5–6 procentenheter större andel än icke vinstutdelande och kommunala skolor.

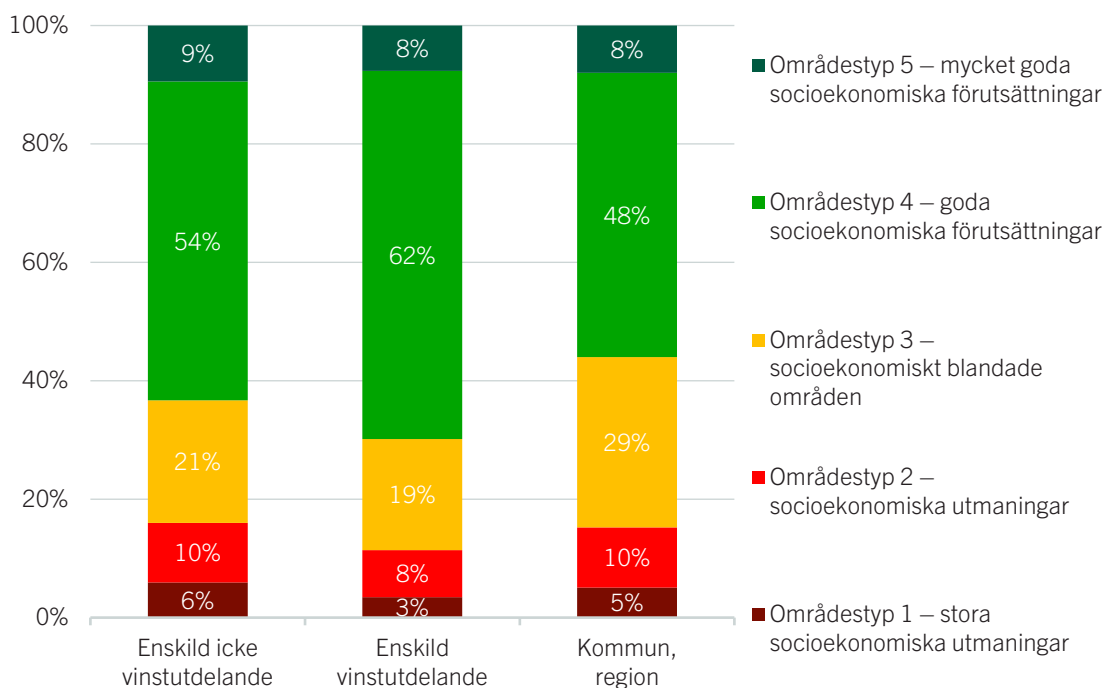
Diagram 6. Fördelning av skolor i årskurs 6 efter socioekonomiska områden

I diagram 7 återges motsvarande indelning för skolor i årskurs 9. Av vinstutdelande skolor var 70 procent belägna i socioekonomiskt goda eller mycket goda områden, medan motsvarande andel för icke vinstutdelande skolor var 63 procent respektive 56 procent för kommunala skolor. Vidare hade vinstutdelande skolor en lägre andel skolor, 11 procent, belägna i områden med socioekonomiska utmaningar, vilket kan jämföras med 16 procent för icke vinstutdelande och 15 procent för kommunala skolor.

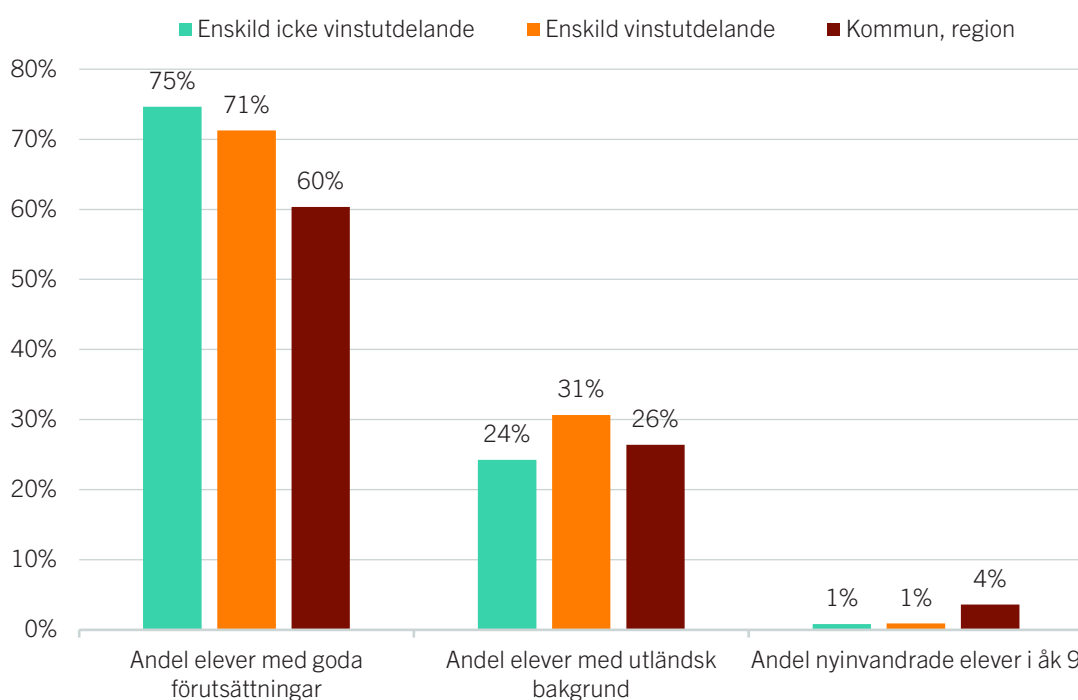
Att en skola ligger i ett visst område behöver dock inte betyda att eleverna på skolan har samma socioekonomiska förutsättningar. Därför blir det intressant att även beakta elevernas faktiska bakgrund på skolenhetsnivå. I diagram 8 redogörs hur stor andel av eleverna på skolan som hade goda förutsättningar, vilket i detta fall innebär att elevernas föräldrar har en eftergymnasial examen.

Diagram 7. Fördelning av skolor i årskurs 9 efter socioekonomiska områden

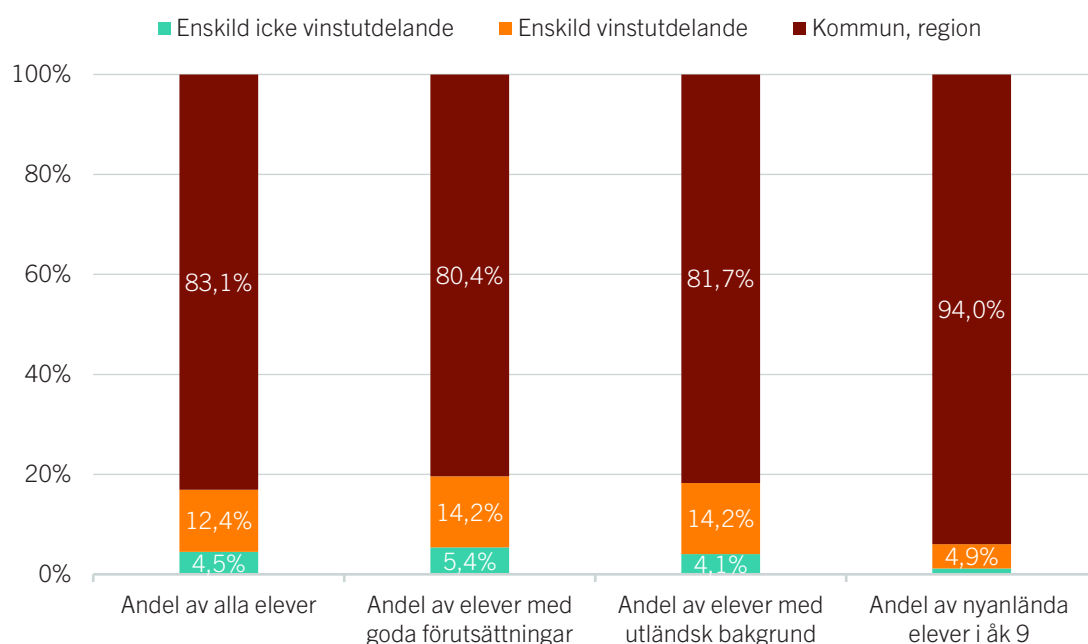
75 procent av eleverna på icke vinstutdelande skolor hade elever med goda förutsättningar. 24 procent av eleverna hade utländsk bakgrund. Av eleverna i årskurs 9 var 1 procent nyinvandrade. Vinstutdelande skolor hade något lägre andel elever med goda förutsättningar, 71 procent, och andelen med utländsk bakgrund var högre, 31 procent. I kommunala skolor hade 60 procent av eleverna goda förutsättningar, och 26 procent hade utländsk bakgrund. Av eleverna i årskurs 9 var 4 procent nyinvandrade. Att andelen här är högre kan förklaras av att det i första hand är kommunala skolor som tar emot nyinvandrade elever.

Diagram 8. Andel elever (årskurs 1–9) per juridisk form

Ett annat sätt att titta på fördelningen är att vända på staplarna, för att utläsa vilket typ av "ansvar" skolorna tar för elever med sämre eller bättre förutsättningar (diagram 9). Av alla elever i årskurs 1–9 gick 83 procent på en kommunal skola, strax över 12 procent på en vinstutdelande skola och 4,5 procent på en icke vinstutdelande skola. Procentuellt hade fristående skolor därmed emot en större andel av elever med goda förutsättningar, strax över 14 procent för vinstutdelande respektive över 5 procent för icke vinstutdelande. När det gäller elever med utländsk bakgrund var det en lägre andel som gick på icke vinstutdelande skolor, strax över 4 procent, medan det var en högre andel elever i vinstutdelande skolor, strax över 14 procent. När det gäller nyanlända elever i årskurs 9 tar kommunala skolor det största ansvaret, nämligen 94 procent av eleverna.

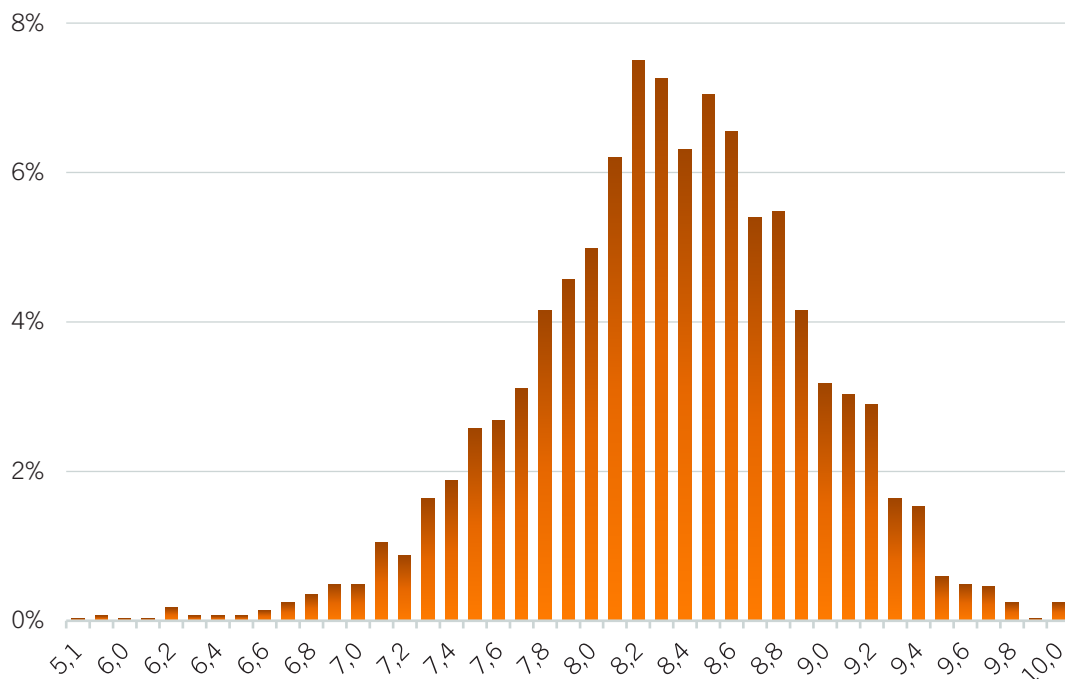
Diagram 9. "Ansvarsfördelning" av elever efter juridisk form

Skolans betydelse för elevernas trygghet

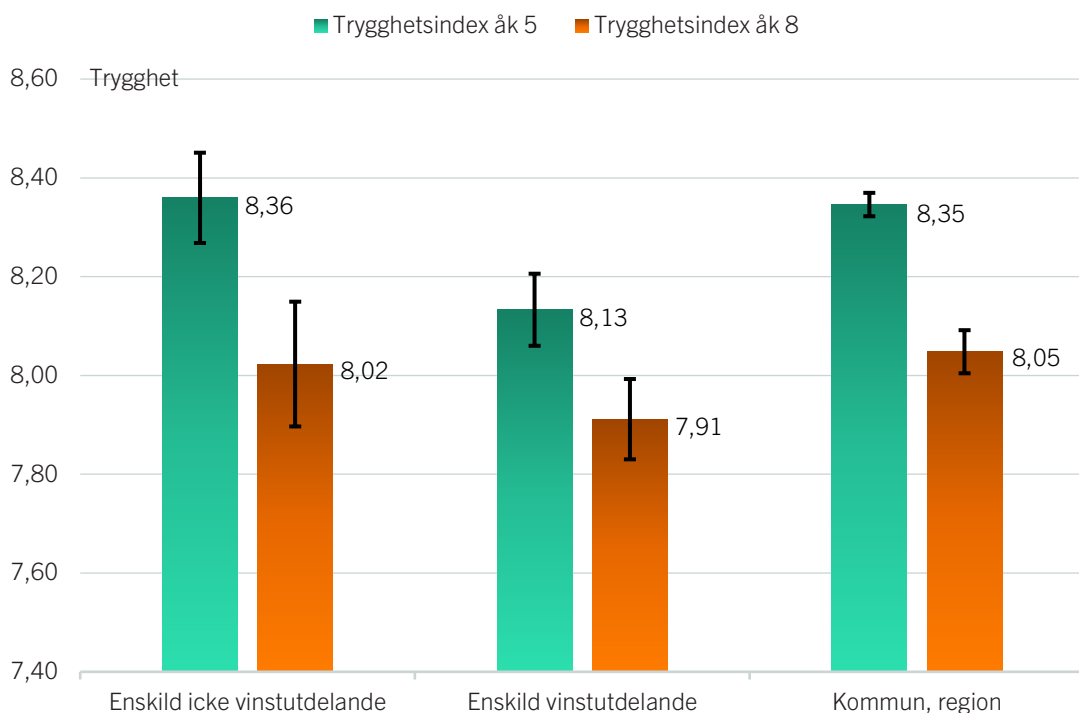
Skolinspektionens trygghetsindex mäts som en skala på 0 till 10, där ett lågt värde innebär att eleverna känner mindre trygghet och 10 innebär att eleverna känner hög trygghet, det vill säga aldrig rädda för någon annan och alltid känner sig trygga. På skalan motsvarar 7,5 att eleverna oftast känner sig trygga och sällan känner sig rädda. Resultaten redovisas för eleverna i årskurs 5 respektive årskurs 8, men antas även gälla för årskurs 6 respektive årskurs 9 när tryggheten ställs i relation till annan statistik. I diagram 10 redovisas fördelningen av trygghetsindexet per skola i årskurs 5. I genomsnitt var trygghetsindexet 8,32 och standardavvikelsen var 0,6. Det betyder att 95 procent av skolorna i genomsnitt hade en trygghet som varierar mellan 7,1 och 9,5. I årskurs 8 var trygghetsindexet i genomsnitt 7,99 och standardavvikelsen var 0,6.

Diagram 10. Trygghetsindex per skola i årskurs 5

I diagram 11 redovisas skolornas genomsnittliga trygghetsindex fördelad efter indelningen per juridisk form, med felstaplar som anger 95-procentigt konfidensintervall kring medelvärdet. I årskurs 5 var tryggheten signifikant högre i icke vinstutdelande skolor och kommunala skolor, i jämförelse med vinstutdelande skolor. I årskurs 8 var tryggheten i genomsnitt lägre på vinstutdelande skolor i jämförelse med kommunala skolor.

Diagram 11. Trygghetsindex genomsnitt per juridisk form

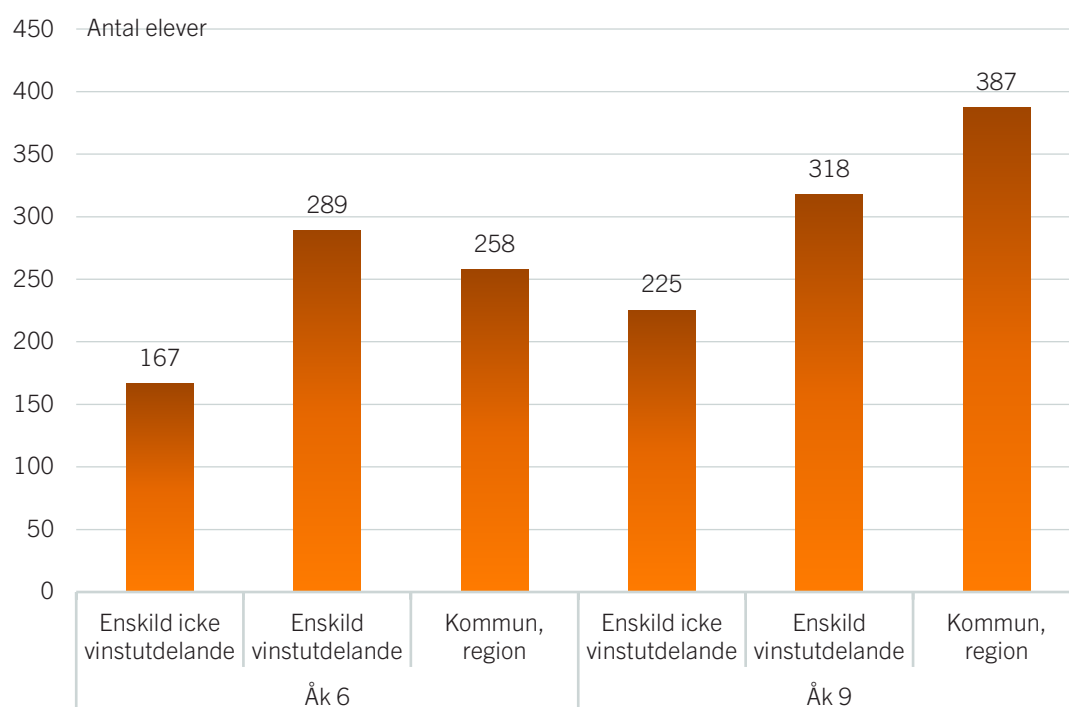
Att som elev känna sig otrygg i skolan kan bero på många olika faktorer. I tabell 1 nedan redovisas ett antal variabler som vi har funnit ha en signifikant korrelation² med den uppmätta tryggheten, nämligen skolans storlek, andel personal med pedagogisk högskoleexamen samt lärartätheten. Effekterna är inte stora, men har ändå en påverkan på resultaten. Ju större skola (mätt som antalet elever i årskurs 1–9) och ju lägre lärartäthet (mätt som antalet elever per lärare) desto lägre trygghet bland eleverna. Vidare ökar tryggheten med andelen behöriga lärare med pedagogisk högskoleexamen.

Tabell 1. Signifikanta korrelationer med trygghetsindex

Variabel	Trygghetsindex Åk 5			Trygghetsindex Åk 8		
	Standardized Estimate	Pr > t	n	Standardized Estimate	Pr > t	n
Skolstorlek antal elever 1–9	–0,129	<0001	3 026	–0,082	0,002	1 502
Andel personal med pedagogisk högskoleexamen (heltid)	0,103	<.0001	2 923	0,055	0,040	1 399
Elever per lärare (heltid)	–0,062	0,001	3 018	–0,132	<.0001	1 495

Eftersom dessa tre variabler har signifikanta effekter på tryggheten följer nu en redogörelse av respektive variabel per juridisk form. I diagram 12 återges skolstorleken, det vill säga antalet elever i årskurs 1–9 per skola. Icke vinstutdelande skolor hade mindre genomsnittlig skolstorlek, i jämförelse med både vinstutdelande skolor och kommunala skolor. I årskurs 6 hade vinstutdelande skolor ett större elevantal än kommunala skolor. I årskurs 9 hade däremot kommunala skolor det största genomsnittliga elevantalet. Vinstutdelande skolor hade i genomsnitt över 120 elever fler än icke vinstutdelande i årskurs 6 och över 90 fler elever i årskurs 9.

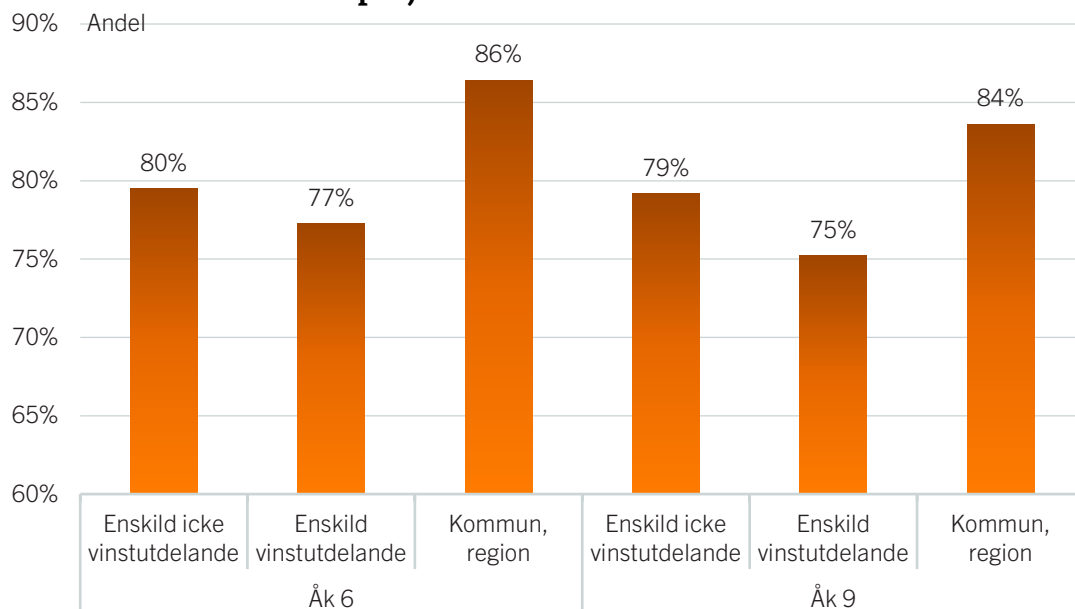
Diagram 12. Genomsnittlig skolstorlek (antal elever), per juridisk form och årskurs

² Korrelationsanalys beskrivs mer utförligt i metodbeskrivningen.

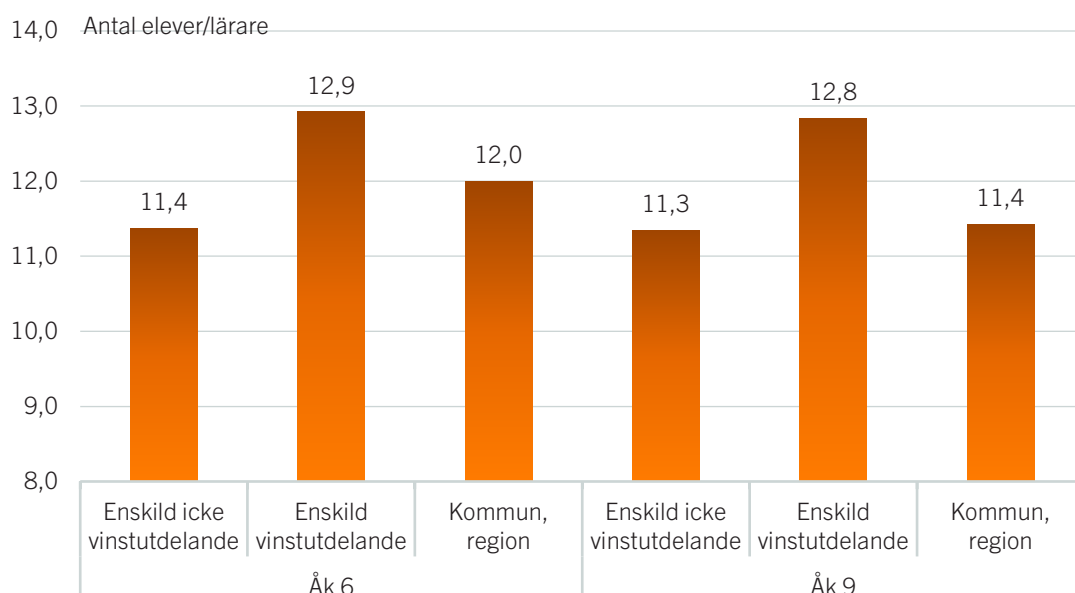
Högst andel lärare med pedagogisk högskoleexamen hade kommunala skolor, då andelen uppgick till 86 procent i årskurs 6 och 84 procent i årskurs 9. Icke vinstutdelande skolor hade en något högre andel lärare med pedagogisk högskoleexamen, 80 procent i årskurs 6, i jämförelse med vinstutdelande skolor där andelen uppgick till 77 procent.

Diagram 13. Genomsnittlig andel lärare med pedagogisk högskoleexamen per juridisk form och årskurs

Lärartätheten var i genomsnitt högre i icke vinstutdelande skolor, både i årskurs 6 och årskurs 9. Vinstutdelande skolor hade i genomsnitt 1,5 elever fler per lärare och i årskurs 6 hade kommunala skolor 0,6 fler elever per lärare än icke vinstutdelande.

Diagram 14. Genomsnittlig lärartäthet per juridisk form och årskurs

Olika bakgrundsvariabler kan ha olika påverkan på de resultat vi ser gällande elevernas uppmätta trygghet. För att undersöka detta används så kallad regressionsanalys³, som kan ge svar

³ Metoden beskrivs mer utförligt i metodbeskrivningen.

på hur stor andel av variationen som kan förklaras av olika bakgrundsvariabler, vilken effekt olika variabler tycks ha på den beroende variabeln (i det här fallet elevernas trygghet) samt ge svar på vilken effekt en viss variabel har under kontroll för andra relevanta bakgrundsvariabler. De variabler vi tar hänsyn till i modellen är: (1) skolans storlek, (2), andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen (3) lärartäthet på skolan, (4) utbildningsnivå på elevernas föräldrar och (5) om den fristående skolan drivs med vinstintresse eller inte. Vi har också genomfört olika robusthetstester, till exempel genom att tillföra kontrollvariabler för vart i landet en skola ligger (genom SKR:s kommungruppsindelning), men finner inga betydande effekter eller förändringar av den huvudsakliga resultatbilden som redovisas nedan.

Analyserna för årskurs 5 framgår i tabell 2 och visar att under kontroll för samtliga bakgrundsvariabler ökar elevernas trygghet med andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen samt med elevernas föräldrars utbildningsnivå. Tryggheten minskar med skolans storlek och om skolan är vinstutdelande. Analysen visar således att den högre nivån av upplevd trygghet på icke-vinstutdelande i huvudsak tycks förklaras av mindre skolstorlek, fler behöriga lärare och de övriga faktorer som samvarierar med högre trygghet. Under kontroll för dessa variabler visar analysen att den signifikanta effekten av "icke vinstutdelande skola" försvinner ($p = 0,87$ åk 5). Samtidigt kvarstår en signifikant negativ effekt av att eleverna går på en vinstutdelande skola ($p < 0,05$ åk 5). Vad detta beror på ger analysen inga svar på.

Genom att studera den standardiserade effekten av en variabel, är det möjligt att jämföra vilken effekt olika bakgrundsvariabler har. Vi kan då se att störst effekt på elevernas trygghet har skolans storlek och andelen personal med pedagogisk högskoleexamen. För årskurs 8 (tabell 3) har endast två variabler en signifikant effekt och det är lärartätheten som påverkar tryggheten positivt när den är större, samt andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen som har en positiv effekt.

Även om båda modellerna uppvisar signifikanta resultat är förklaringsgraden så pass låg, vilket indikerar att det primärt är andra faktorer än de som ingår i våra modeller som påverkar elevernas upplevda trygghet. Annorlunda uttryckt visar dessa analyser att det i huvudsak tycks vara andra faktorer än de vi kan undersöka via den officiella statistiken som förklarar graden av upplevd trygghet för eleverna.

Tabell 2. Regressionsanalys för trygghet årskurs 5

Variabel	Parameter Estimate	Standard Error	t Value	Pr > t	Standardized Estimate
Intercept	8,039	0,097	82,5	<.0001	0
Skolstorlek (antal elever)	-0,000	0,000	-5,9	<.0001	-0,118
Andel lärare med pedagogisk högskoleexamen	0,486	0,108	4,5	<.0001	0,090
Elever per lärare (heltid)	-0,010	0,005	-1,9	0,064	-0,040
Andel elever med eftergymnasialt utbildade föräldrar	0,212	0,080	2,7	0,010	0,059
Enskild ej vinstutdelande	-0,08	0,048	-0,2	0,869	-0,003
Enskild vinstutdelande	-0,133	0,040	-3,3	0,001	-0,064

Antal skolor: 2 912 Model F: <.0001 Adj R²: 0,029 Durbin-Watson: 1,947

Tabell 3. Regressionsanalys för trygghet årskurs 8

Variabel	Parameter Estimate	Standard Error	t Value	Pr > t	Standardized Estimate
Intercept	7,962	0,128	62,2	<.0001	0
Skolstorlek antal elever	-0,000	0,000	-0,2	0,827	-0,007
Andel lärare med pedagogisk högskoleexamen	0,454	0,154	3,0	0,003	0,091
Elever per lärare (heltid)	-0,031	0,008	-4,1	<.0001	-0,138
Andel elever med eftergymnasialt utbildade föräldrar	0,070	0,120	0,6	0,561	0,020
Enskild ej vinstutdelande	0,029	0,063	0,5	0,643	0,014
Enskild vinstutdelande	0,048	0,048	1,0	0,326	0,032

Antal skolor: 1 387 Model F: <.0001 Adj R²: 0,017 Durbin-Watson: 1,880

Vidare har vi gjort regressionsanalyser på elevernas resultat på nationella prov i årskurs 6 respektive årskurs 9. Vi använder ett genomsnitt av skolans resultat på proven i matematik, svenska och engelska. Regressionsanalysen för resultat i årskurs 6 framgår av tabell 4, och visar att under kontroll för samtliga bakgrundsvariabler ökar elevernas genomsnittliga betyg med andelen elever med eftergymnasialt utbildade föräldrar. Det är också den variabel som har absolut störst effekt på resultaten. Även andelen lärare med en pedagogisk högskoleexamen och i vilken utsträckning eleverna känner trygghet påverkar resultaten positivt.

Regressionsanalysen för resultat på nationella prov i årskurs 9 uppvisar liknande resultat, det vill säga att störst effekt har andelen eftergymnasialt utbildade föräldrar. Även andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen har en positiv påverkan på resultaten. Skolor som är fristående och icke-vinstutdelande har en signifikant positiv effekt och lärartätheten har en omvänd effekt i jämförelse med regressionsanalysen för tryggheten. Denna "omvända effekt" kan tyckas förvånande och icke-intuitiv, det vill säga att en *lägre* lärartäthet är förknippad med högre elevresultat. Detta beror dock på att analysen fångar en så kallad selektionseffekt, det vill säga att de elever som går i skolor med lägre lärartäthet i större utsträckning är högpresterande elever och därför också presterar högre resultat. Variabeln fångar således en del av den resultatvariation som förklaras av att elever är högpresterande men som inte fångas av variabeln som mäter föräldrarnas utbildningsnivå.

Sammantaget visar dessa analyser att lärarbehörighet och elevtrygghet är viktiga faktorer för elevers skolresultat och måste därför vara prioriterade områden för huvudmän. Vi anser därför också att dessa resultat ger stöd åt vår uppfattning att vi behöver ett skolväsende som sätter utbildningen, undervisningen, eleverna och lärarna i centrum, inte eventuella vinstintressen.

Tabell 4. Regressionsanalys för betyg årskurs 6

Variabel	Parameter Estimate	Standard Error	t Value	Pr > t	Standardized Estimate
Intercept	5,684	0,413	13,7	<.0001	0
Skolstorlek antal elever	0,000	0,000	1,27	0,205	0,021
Andel lärare med pedagogisk högskoleexamen	1,234	0,263	4,7	<.0001	0,080
Elever per lärare (heltid)	0,006	0,012	0,4	0,657	0,009
Andel elever med eftergymnasialt utbildade föräldrar	5,845	0,184	31,8	<.0001	0,608
Trygghetsindex åk 5	0,323	0,043	7,5	<.0001	0,119
Enskild ej vinstutdelande	0,218	0,115	1,9	0,057	0,031
Enskild vinstutdelande	0,152	0,094	1,6	0,105	0,027

Antal skolor: 2 305 Model F: <.0001 Adj R²: 0,444 Durbin-Watson: 2,062

Tabell 5. Regressionsanalys för betyg årskurs 9

Variabel	Parameter Estimate	Standard Error	t Value	Pr > t	Standardized Estimate
Intercept	7,890	0,406	19,4	<.0001	0
Skolstorlek antal elever	0,000	0,000	0,2	0,849	0,004
Andel lärare med pedagogisk högskoleexamen	0,951	0,263	3,6	0,000	0,073
Elever per lärare (heltid)	0,056	0,014	4,1	<.0001	0,092
Andel elever med eftergymnasialt utbildade föräldrar	5,798	0,200	29,0	<.0001	0,673
Trygghet årskurs 8	0,084	0,044	1,9	0,058	0,033
Enskild ej vinstutdelande	0,466	0,106	4,4	<.0001	0,088
Enskild vinstutdelande	0,125	0,079	1,6	0,114	0,035

Antal skolor: 1 261 Model F: <.0001 Adj R²: 0,615 Durbin-Watson: 1,978

Metodbeskrivning

Data

Denna undersökning är baserad på data från officiell statistik från ett antal olika källor: Skolverket, Skolinspektionen samt Statistikmyndigheten SCB. Vi har utgått från samtliga grundskolor i Skolverkets skolenhetsregister och grupperat skolorna efter deras juridiska form. Registret har sedan sammanfogats med olika resultatvariabler från de olika källorna. I detta avsnitt redogörs för de olika källor och variabler som ingår i analysen, samt eventuella avgränsningar och bearbetningar som har gjorts.

Skolenhetsregistret november 2024 (Skolverket)

Alla befintliga grundskolor i Sverige. Skolorna har delats in i nedanstående tre kategorier utifrån sin juridiska form. Vissa skolor (fem stycken) som hade aktiebolag som juridisk form har fått etiketten "Enskild icke vinstutdelande" i samråd med ISR.

- Kommun/region (Kommunalförbund, Kommuner, Regioner)
- Enskild vinstutdelande (Aktiebolag utom bank- och försäkringsaktiebolag, Handelsbolag, kommanditbolag)
- Enskild icke vinstutdelande (Ekonomiska föreningar utom bostadsrättsföreningar, Ideella föreningar, Registrerade trossamfund, Övriga stiftelser och fonder, inkl pensionsstiftelser och personalstiftelser)

Nationella prov Ma, Eng och Sv årskurs 6, 2022/23 (Skolverket)

Genomsnittlig provbetygspoäng: Den genomsnittliga provbetygspoängen visar ett genomsnitt av elevernas provbetyg omräknat till poäng. Den genomsnittliga provbetygspoängen beräknas för elever som erhållit provbetyg A-F i respektive del- eller ämnesprov. Betygsteget F ger 0 poäng, E ger 10 poäng, D ger 12,5, C ger 15, B ger 17,5 och A ger 20 poäng.

Nationella prov Ma, Eng och Sv årskurs 9, 2022/23 (Skolverket)

Genomsnittlig betygspoäng: Betygspoängen utgörs av ett genomsnitt av betygsvärdena i prov-/delprovsbetygen (F=0, E=10, D=12.5, C=15, B=17.5 och A=20). Den genomsnittliga betygspoängen beräknas för de elever som fått betyg A-F i respektive ämne.

Genomsnitt resultat NP: För de betyg/andelar där uppgift finns för alla tre ämnen beräknas genomsnittligt resultat (andelar respektive betygspoäng) enligt följande $(X_1+X_2+X_3)/3$

Salsa, betyg årskurs 9, 2022/23 (Skolverket)

Andel (%) nyinvandrade elever: Andel elever som har blivit folkbokförda i Sverige för första gången under de fyra senaste åren.

Personalstatistik 2022/23 (Skolverket)

Observera att Skolverket inte redovisar uppgifter om pedagogisk- och/eller specialpedagogisk högskoleexamen för vissa skolor (markerade med *) eftersom den kan ha lärare med pedagogisk utbildning från ett annat land än Sverige eller lärare med waldorfläroarutbildning.

Andel med pedagogisk högskoleexamen (heltidstjänster): Antal lärare resp. andel av alla tjänstgörande lärare som har lärarexamen, förskollärarexamen eller fritidspedagogexamen och som fått

examensbevis utfärdat (med dessa har likställts personer som tidigare förklarats behöriga till statligt reglerade lärartjänster och personer som haft förordnande som behörig lärare).

Andel med specialpedagogisk högskoleexamen (heltidstjänster).

Elever per lärare (heltidstjänster): Antal elever per lärare omräknat till heltidstjänster vid mät-tillfället.

Skolstorlek och elevsammansättning 2022/23 (Skolverket)

Antal elever i åk 1–9: statistiken avser oktober det valda året.

Andel elever med eftergymnasialt utbildade föräldrar: andel elever i åk 1–9 med föräldrar med eftergymnasial utbildning i grundskolan fördelat per årskurs. Uppgifterna avser oktober det valda året.

Trygghetsindex 2022 och 2023 (Skolinspektionen)

Skolenkätens trygghetsindex åk 5 resp. åk 8: Vid beräkning av medelvärden och index ges svarsalternativen nedanstående värden. Värdena summeras och delas sedan på antalet svarande. Indexvärdet är ett sammantaget medelvärde för nedanstående frågor. (0=låg trygghet, 10 hög trygghet).

- Känner du dig rädd för andra elever i skolan?*
- Känner du dig rädd för någon lärare eller annan vuxen i skolan?*
- Känner du att du kan vara dig själv i skolan? (2023)
- Känner du dig trygg i skolan?

Frågor ställda med fem svarsalternativ får följande värden: Alltid = 10, Ofta = 7,5, Ibland = 5, Sällan = 2,5, Aldrig = 0, (Vet ej exkluderas från beräkningen)

Ett antal av frågorna med fem svarsalternativ är negativt formulerade och de är markerade med en asterisk (*). Vid beräkning av medelvärde för en negativt formulerad fråga ges svarsalternativen istället följande värden: Alltid = 0, Ofta = 2,5, Ibland = 5, Sällan = 7,5, Aldrig = 10, (Vet ej exkluderas från beräkningen)

Socioekonomi per skola 2022 (SCB)

Socioekonomiskt index per RegSO: Det socioekonomiska indexet är ett sammanvägt index som baseras på tre indikatorer. Indikatorerna är: andel personer med låg ekonomisk standard (V1), andel personer med förgymnasial utbildning (V2) och andel personer som har haft ekonomiskt bistånd i minst tio månader och/eller har varit arbetslösa längre än sex månader (V3). Indexet beräknas sedan enligt $(V1+V2+V3)/3$. Notera att V1, V2 och V3 alla är kvoter omräknade till procent. Det innebär att de antar värden mellan 0 och 100 procent. Följaktligen kan indexet enbart anta värden mellan 0 och 100. Ju högre värde på indexet, desto sämre är de socioekonomiska förutsättningarna i ett RegSO.

Socioekonomiskt område per RegSO: Områdestyper är en klassificering av RegSO:n utifrån det socioekonomiska indexet. Områdestyp 1 och områdestyp 2 går in under samlingsbegreppet områden med socioekonomiska utmaningar.

- Områdestyp 1 – områden med stora socioekonomiska utmaningar
- Områdestyp 2 – områden med socioekonomiska utmaningar
- Områdestyp 3 – socioekonomiskt blandade områden

- Områdestyp 4 – områden med goda socioekonomiska förutsättningar
- Områdestyp 5 – områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar

Övriga källor:

SKR:s kommungruppsindelning. Landsbyggdskommun utgörs av C7–C9.

SCB:s indelning av RegSO (sammanläst med skolenhetens besöksadress)

Analysmetoder

Korrelationsanalys

Korrelationsanalys är en statistisk metod som används för att mäta styrkan och riktningen av sambandet mellan två eller flera variabler. Analysen returnerar en så kallad korrelationskoefficient som beskriver hur väl förändringar i en variabel samvarierar med förändringar i en annan. En korrelationskoefficient anges som ett värde mellan 0 och 1, där 1 motsvarar 100 procents korrelation. Därtill anges alltid om sambandet är statistiskt signifikant, det vill säga att sambandet med viss sannolikhet inte beror på slumpen. Det är viktigt att notera att korrelation inte innebär kausalitet, utan endast beskriver graden av samvariation mellan de undersökta variablerna.

Multivariat regressionsanalys

Multivariat regressionsanalys är en statistisk metod som används för att undersöka sambandet mellan en beroende variabel och flera oberoende variabler. Till skillnad från enkel regressionsanalys, där endast en förklaringsvariabel beaktas, möjliggör den multivariata modellen en mer nyanserad analys av hur olika faktorer samtidigt bidrar till att förklara variationen i den beroende variabeln. Genom att tillföra flera förklarande variabler kontrolleras också olika samband för förekomsten av eventuellt andra samband. Resultat av en regressionsanalys rapporteras dels genom att delge koefficienter och signifikansvärde för respektive variabel, dels genom att ange ett antal olika mått för regressionsmodellen i sin helhet. Sammantaget möjliggör dessa olika mått en utvärdering av hur väl modellen lyckas förklara variationen i den studerade beroende variabeln. Likt för korrelationsanalysen är det viktigt att påpeka att inte heller signifikanta resultat i en regressionsanalys per automatik är ett belägg för kausalitet.

Referenser

- Andersson, Eva; Malmberg, Bo & Östh, John. (2012). "Travel-to-school distances in Sweden 2000–2006: changing school geography with equality implications" i *Journal of Transport Geography*, 23, 35–43. doi: 10.1016/j.jtrangeo.2012.03.022.
- Angelov, Nikolay & Edmark, Karin. (2016). *När skolan själv får välja – om friskolornas etableringsmönster*. Rapport 2016:14. Uppsala: IFAU.
- Bäckström, Pontus & Isaksson, Christer. (2022). *Bokslut – Lärarnas Riksförbund: Ett stycke svensk skolpolitisk historia: 2000-2022*. Stockholm: Ekerlids förlag.
- Böhlmark, Anders & Lindahl, Mikael. (2012). Har den växande friskolesektorn varit bra för elevernas utbildningsresultat på kort och lång sikt? Rapport 2012:17. Uppsala: IFAU.
- Edmark, Karin; Haelermans, Carla & Hussain, Iiftikhar. (2025). *Fristående gymnasieskolor: Hur påverkas elevers studievägar och arbetsmarknadsutfall?* Rapport 2025:4. Uppsala: IFAU.
- Englund, Tomas. (1996). *Utbildningspolitiskt systemskifte?* Stockholm: HLS förlag.
- Fransson, Susanne. (2016). "Juridifieringens konsekvenser på skolans område – en översikt av begrepp och principer" i *Utbildning & Demokrati*, 25(1), 29–50.
- Fredriksson, Anders. (2010). *Marknaden och lärarna: hur organiseringen av skolan påverkar lärares offentliga tjänstemannaskap*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Hartman, Laura. (red). (2011). *Konkurrensens konsekvenser: vad händer med svensk välfärd?* Stockholm: SNS Förlag.
- Hensvik, Lena. (2010). *Leder skolkonkurrens till högre lärarlöner? – En studie av den svenska friskolereformen*. Rapport 2010:12. Uppsala: IFAU.
- Holmlund, Helena et al. (2014). *Decentralisering, skolval och fristående skolor: resultat och likvärdighet i svensk skola*. Rapport 2014:25. Uppsala: IFAU.
- Klason, Lars-Erik. (2007). *Ett förbund på frammarsch. Svenska Facklärarförbundets historia 1975–1990*. Stockholm: Lärarförbundets förlag.
- Larsson, Esbjörn & Westberg, Johannes. (2022). "Den svenska förskolemarknadens födelse: Från Lex Pysslingen till barnomsorgspeng" i *Vägval i skolans historia*, 1.
- Larsson, Hans Albin. (2011). *Mot bättre vetande: en svensk skolhistoria*. Stockholm: SNS förlag.
- Ringarp, Johanna. (2011). *Professionens problematik: lärarkårens kommunalisering och välfärdsstatens förvandling*. Stockholm: Makadam förlag.
- Ryffé, David. (2019). *Omöjligt uppdrag: Om rättslig styrning och normkollisioner i skolans kompensatoriska uppdrag*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Skolverket & Universitetskanslersämbetet. (2024). *Till högskolan från gymnasieskolan. Studenternas prestationer det första studieåret*. Stockholm: Skolverket.
- Stenlås, Niklas. (2009). *En kår i kläm: Läraryrket mellan professionella ideal och statliga reformideologier*. ESO-rapport 2009:6. Stockholm: Regeringskansliet.
- Sveriges Lärare. (2023). *Skolan: kunskap eller kundservice?* Stockholm: Sveriges Lärare.
- Trumberg, Anders. (2011). *Den delade skolan: Segregationsprocesser i det svenska skolsystemet*. Örebro: Örebro universitet.

- Vlachos, Jonas. (2010). Betygets värde. En analys av hur konkurrens påverkar betygssättningen vid svenska skolor. Rapport 2010:6. Stockholm: Konkurrensverket.
- Vinterek, Monika. (2006). *Individualisering i ett skolsammanhang*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Wondratschek, Verena; Edmark, Karin & Frölich, Markus. (2013). *Effekter av 1992 års skolvalsreform*. Rapport 2013:17. Uppsala: IFAU.
- Wikström, Christina & Wikström, Magnus. (2005). "Grade inflation and school competition: an empirical analysis based on the Swedish upper school grades" i *Economics of Education Review*, 24(3), 309-. doi: 10.1016/j.econdurev.2004.04.010.

Sveriges lärare har det viktigaste samhällsuppdraget
– att ge våra barn och elever en likvärdig utbildning av hög kvalitet.
Och lärare ska ha bra löner och bra villkor. Som det största akademiker-
förbundet jobbar Sveriges Lärare för att göra skillnad för Sveriges lärare och studie-
och yrkesvägledare. Med 300 000 medlemmar är vi en kraft att räkna med på varje arbetsplats.

Idéburna Skolors Riksförbund (ISR) organiserar icke-vinstutdelande fristående förskolor,
grundskolor, gymnasieskolor och folkhögskolor och arbetar för att stärka möjligheterna
för olika idéburna pedagogiska alternativ att bedriva förskola/skola inom det svenska
utbildningsväsendet. Idéburna Skolors Riksförbund är partipolitiskt och religiöst
obundet. Förbundets främsta syfte är att tillvarata de idéburna friskolornas
intressen och verka för en samhällsnyttig och icke-vinstutdelande
skola präglad av reell mångfald och utveckling.

IdéburnaSkolors
RIKSFÖRBUND

Sveriges
Lärare